

योगतन्त्र-ग्रन्थमाला

(४)

प्रधानसम्पादकः

बदरीनाथशुक्लः

सञ्चालकः

भद्रसन्धानसंस्थानम्

बाराणसेयसंस्कृतविश्वविद्यालयः, बाराणसी ।

तन्त्रसंग्रहः

[द्वितीयो भागः]

निर्वाणतन्त्रम्, तोडलतन्त्रम्, कामधेनुतन्त्रम्,
फेन्कारिणीतन्त्रम्, ज्ञानसंकलिनीतन्त्रम्,
सवृत्तिको देवीकालोत्तरागमश्च

सम्पादकः

म० म० प० गोपीनाथकविराजमहोदयः

योगतन्त्रविभागान्धक्षः

बाराणसेयसंस्कृतविश्वविद्यालयः, बाराणसी ।

बाराणस्याम्

१८९२ तमे शकाब्दे

आद्यं निवेदनम्

वाराणसेयसंस्कृतविश्वविद्यालयस्य योगतन्त्रविभागो विपश्चिदपश्चिमानां साधनामय-
जीवनानां महामहोपाध्यायश्रीगोपीनाथकविराजमहोदयानामाभ्यक्ष्ये प्रवर्तमानो महनीयानां
सुदुर्लभानां तन्त्रग्रन्थानामन्वेषणे सुम्रादने परिशीलने च प्रारम्भादेव बद्धपरिकरः स्वकीयै-
रध्यापकैरनुसन्धातृभिश्च श्रमनिष्ठापूर्णेन सहयोगेन संवर्ध्यमानो निजेन शैक्षिककर्मणा विद्वत्सि-
वहमानन्दतुन्दिलमानसं सम्पादयन् विभ्राजते । तस्यास्य महताऽध्यवसायेनोपलब्धस्य तन्त्र-
षट्कस्य प्रस्तुतं संग्रहं मुद्रणप्रकाशनाभ्यां पण्डितजनेभ्यः सुलभीकुर्वतो विश्वविद्यालयस्यास्य पक्षेण
विभागस्य सर्वान् सदस्यान् हार्दिकैर्धन्यवादैः सम्मानयता मया विदुषां पुरत उपनीयमानस्य
संग्रहस्यास्य विग्रहगतानां तन्त्राणां संक्षिप्तो विषयपरिचयस्तेषामोषन्मनोविनोदार्थमत्र
समुपन्यस्यते ।

संग्रहेऽस्मिन् षट् तन्त्राणि समावेशितानि — निर्वाणतन्त्रम्, तोडलतन्त्रम्, कामधेनुतन्त्रम्,
फेत्कारिणीतन्त्रम्, ज्ञानसंकलिनीतन्त्रम्, देवीकालोत्तरागमश्च ।

निर्वाणतन्त्रम्

इदं तन्त्रं चण्डिकाशिवसंवादात्मकं पञ्चदशसु पटलेषु विततमास्ते । तत्र
प्रथमे पटले ब्रह्माण्डानामुत्पत्तेः शिवशक्तिविभागेन सृष्टिकल्पनायाश्च मूलभूतं ब्रह्मतत्त्वं
निरूपितम् ।

द्वितीयपटले सृष्टेरुद्भवक्रमः, जीवनस्य जन्ममृत्युप्रकारः, मरणोत्तर पिण्डदानस्य
सम्भवः, वर्णमेवेन मोक्षस्वरूपमेव इत्यादिको विषयो वर्णितः ।

तृतीयपटले प्रकृतितो जगतो जन्मलयौ, सर्वे द्विजाः शाका एव, गायत्र्याः स्वरूपं
मेदश्च, तडुपासनायाः फलम्, तुरीये धाम्नि स्थिताय परमेश्वराय बहिर्नमस्कारस्योपपत्तिः,
भस्म-रक्ताशुक्ल-दण्ड-त्रिशूलानि दधतो दर्शने सति सद्य एव तज्जमस्कारस्यानिवार्यतेत्यादिरूपा
विषया वर्णिताः ।

चतुर्थपटले संन्यासिनम्, अवधूतम्, ब्रह्मचारिणम्, गृहस्थं च निर्वर्ण्य पातालसमुद्र-
कुलाचलानां निरूपणं कृतम् ।

पञ्चमे पटले वैकुण्ठलोकः, गोलोकः, राधिका, मुरलीधरः, वेदगानविधिः, राधिका-
कृष्णयोरुपासना तत्फलं चैवमादयो विषया निरूपिताः ।

षष्ठे पटले रुद्रालयः, रुद्रः, भद्रकाली, काल्या आराधनयैव विष्णुलोकपालकस्य सामर्थ्याधिकारयोः प्राप्तिरित्यादिविषयजातं प्रतिपादितम् ।

सप्तमे पटले भूर्भुवःस्वलोकैषु ब्रह्मविष्णुशम्भूनां निवासं महर्लोकं च मुख्यतया निर्वर्ण्य भुवनेशीसम्पर्करहितस्य शिवस्य षड्गुत्वं वदता तदाराधनयैव तस्येश्वरत्वसम्पत्तिः, सैव विविधे विश्वरूपे प्रसरन्ती भोगमोक्षयोर्दात्रीत्यादिरर्थः स्फुटीकृतः ।

अष्टमे पटले गौर्याः शम्भोश्च स्वरूपं निवासस्थानं च निरूप्य गौरीसंसर्गाल्लब्धमहिमैव महेश्वरः सृष्टिनिर्माणादौ प्रभवतीत्यभिहितम् ।

नवमे पटले तपोलोकं प्राधान्येन प्रतिपाद्य शब्दब्रह्मस्वरूपाणां वेदपुराणप्रभृतीनां पाठस्य महाफलत्वं मोक्षप्रदत्वं च प्रणयगादि ।

दशमे पटले सत्यलोकं प्रतिपाद्य महाकाल्या एव शम्भुप्रभृतीनां देवानामन्यस्य च सर्वस्य वेदजातस्य प्रादुर्भावः । शिवः स्वर्गप्रदो निर्वाणदा तु काली एवेत्यादिविषया वर्णिताः ।

एकादशे पटले देव्यास्तत्त्वनिरूपणायातितरामाग्रहीतेन शङ्करेण पञ्चमकारात्मकं तत्त्वपञ्चकमुपदिष्टम् । पञ्चमकाराश्च मद्यमांसमत्स्यमुद्रमैथुनरूपाः, तत्सेवयैव साधकस्य मुक्तिलाभः, दिव्यभावयुताः साधकास्तत्त्वज्ञानाद् वीरभावयुताश्च तत्त्वसेवनात् सिद्धिं लभन्ते । एभिः पञ्चतत्त्वैः क्रियमाणा श्रीचक्रपूजा सर्वकामेभ्यः कल्पद्रुमायते । पञ्चतत्त्वोपासनायां पुरुषस्य सहयोगं कुर्वती नारी कालिकाभावं पुरुषाश्च शङ्करभावं प्राप्नुवन्तीत्यादि प्रत्यपादि ।

द्वादशे पटले गुरुमन्त्रवर्णमेदमित्तं तत्त्वत्रयं निपुणं निरूप्य एतत्तत्त्वत्रयविदो विष्णुलोके निवासस्य यममन्दिरेश्वरस्य पर्यन्तेऽमरत्वस्य च प्राप्तिर्भवतीत्युपवर्णितम् ।

त्रयोदशे पटले दशार्णमन्त्रम्—“मायावीजं वधूवीजं लक्ष्मी काली च पाशकम् । गगनं पक्षिबीजं च वह्निकान्तां ततः प्रिये ॥” इत्येवं समुपदिश्य तस्य श्रवणं विधेयतया जपनं च त्याज्य-तथा प्रतिपादयता मुक्तये गृहीतसन्न्यासस्य नारायणरूपता, दारपुत्राद्यभाव एव सन्न्यासस्य ग्रहणीयता, सन्न्यासिनो गृहस्थेन सर्वथा परिपूजनीयता चैवमादयो विषया विशदीकृताः ।

चतुर्दशे पटले अवधूतस्य स्वरूपम्, तस्य शम्भुभावेन पूज्यता, तत्पूजया काल्यासृष्टिः, गृहस्थस्य लक्षणं कर्तव्यं चेत्येवमादयो विषया विस्पष्टं वर्णिताः ।

पञ्चदशे पटले पञ्चाक्षरस्य षडक्षरस्य वा मन्त्रस्य जपविधानम्, पार्थिवस्य लिङ्गस्य पूजनविधिः, निषिद्धकर्मणां त्यागः, शिवपूजोत्तरमेव शक्तिपूजा, शिवपूजातः पूर्वं देवान्तर-पूजाया वैफल्यमित्याद्यर्थजातं निरूपितम् ।

सोडलतन्त्रम्

इदं तन्त्रं दशसु पटलेषु प्रसृतम् । प्रथमे पटले कस्या महाविद्यायाः सन्निधौ किमा-
कारो महादेवः पूज्य इति विस्तरेण वर्णयित्वा हृत्कमले स्थितायाः काल्याः सञ्जिहीर्षया व्यक्तभावा-
श्रयणे शिवो निर्माणरक्षणानुगुणशक्त्योरभिभवेन शक्ततां प्रतिपद्यते, तदीयं हृदयमारूढा च
काली शक्त्याहनतामापद्यत इत्युक्तम् ।

द्वितीयपटले योगसारनिरूपणसन्दर्भे स्वर्गपातालादिकं निरूप्य देहगतमिडापिङ्गला-
सुषुम्णानामकं नाडीत्रयम्, साधारं चक्रषट्कम्, तदाश्रितदेवतातर्पणविधिः योनिमुद्रासनम्,
तदासनसिद्ध्या मोक्षलाभ इत्यादिकं विशदीकृतम् ।

तृतीयपटले कालिकाया मन्त्रः, तस्या अष्टौ मेदाः अष्टौ मन्त्राः, विद्याया मेदाः,
कालिकाया आराधनविधिः, एवमादयो विषयाः स्पष्टमुद्दिष्टाः ।

चतुर्थपटले ताराया बाह्यपूजाविधिर्विस्तरेणोपन्यस्तः ।

पञ्चमे पटले पार्थिवशिवपूजनं सविधि सम्यगुपदिष्टम् ।

षष्ठे पटले महाकालिकामन्त्रः, तारिणीमन्त्रः, पञ्चाञ्जरीप्रभृतयो विद्या एवमादयोऽर्थाः
प्रतिपादिताः ।

सप्तमे पटले सप्तद्वीपा वसुन्धरा, तदाधारः, साधारं समुद्रसप्तकम्, मानवादीनामाधारो
मारुतस्य मानम्, इत्येवमादयो विषया वर्णिताः ।

अष्टमे पटले सार्धत्रिकोटिनाडीभिरुपेतं मानवशरीरम्, बिन्दुमानम्, लिङ्गच्छिद्राकर्षणेन
कुण्डल्या अवस्थानमितीमे विषयाः प्रतिपादिताः ।

नवमे पटले नवार्णवासना दीर्घायुष्योपायः, कुण्डल्या मालाकारताप्रकारः, विभिन्नासु
मालासु जपस्य पद्धतिः फलं चैवमादयो विषया निरूपिताः ।

दशमे पटले काकीचञ्चुनाम्नी महामुद्रा, दंष्ट्या दशावताराश्च प्रतिपादिताः ।

कामधेनुतन्त्रम्

तन्त्रमिदं चतुर्विंशतिपटलेषु विततं देवदेवीसंवादात्मकं बहूनां तान्त्रिकरहस्याना-
मावेदकम् । अस्मिन् तन्त्रे पञ्चाशद्वर्णात्मकं तत्त्वम्, मातृकाजपस्य विधिः, मातृकाया युवतीत्वम्,
विविधमन्त्राणां जपप्रकारः, मन्त्रस्य जीवत्वसाधनविधिः, बीजव्यानम्, मन्त्रबीजभावना,
मन्त्रवर्णध्यानम्, बीजाद् रामादीनामुद्भवः, शिवत्वापादिका योगसाधना, वकारतत्त्वम्, सर्ववर्ण-
भावनासाधिका ककारभावना, वर्णज्ञानाभावे जपस्य वैफल्यम्, जनमोहनं तिलकम्, हस्तत्वम्,

तत्र स्वविद्याभावनम्, मन्त्रविक्रयिणो निन्दा, पञ्चाशद्वर्णसंकेताः, मातृकापूजां विना इष्टविद्या-
जपाद् ज्ञानिः, सन्दीपनो विद्या, तदज्ञाने कृत्स्नस्य कर्मणो नैरर्थक्यम्, मातृकापूजया पुरुषो
दिश्यमावने वीरभावने च सम्पन्नो धनी गुणी च जायते, नवतत्त्वयुतस्य मन्त्रस्य जपेन विष्णु-
तुल्यतालाभः, कामिनीध्यानसम्पुटितबीजोच्चारणात् शिवशक्तिमयत्वलाभः, निद्राभङ्गोपायः,
कामिनीध्यानोत्तरं तुरीयकूटोच्चारणाद् विनिद्रतालाभः, शूद्रलिखितपटलस्य जपायोग्यत्वम्, काम-
चेतुमन्त्रस्तजपफलम्, बीजतत्त्वम्, कामिनीतत्त्वम्, ज्योतिस्तत्त्वम्, कामिनीजीवनतत्त्वम्, समर्पण-
पूर्वमेव जपानुष्ठानम्, चन्द्रसूर्योपरागे कामिनीजपात् सिद्धिलाभः, सूर्यपर्वचन्द्रपर्वणोर्नरीक्षणस्य
कर्तव्यता, एवमादयो विषया वर्णिताः ।

फेत्कारिणीतन्त्रम्

इदं तन्त्रमेकविंशतिपटलेषु विततं विद्यते । अस्मिन् पञ्चाशद्वर्णात्मकमातृकायाः परमे-
श्वरीत्वं तत एव च चराचरात्मकस्य सम्पूर्णस्य जगतः प्रादुर्भावः, शान्तिकादिकर्मानुरूपाणि
कुण्डानि, लुक्प्रभृतीनि होमसाधनानि, प्राणायामस्य विधिः, विविधा अङ्गादिन्यासाः, स्तम्भनो-
न्वाटनमारणादीनां दारुणकर्मणां मन्त्राः, नानाप्रकारा मुद्राः, विविधाभिचारिककर्मानुरूपा
मालामेदाः, विभिन्नेषु रौद्रकर्मसु जपस्य विधिसंख्याहोमसाधनद्रव्यादयः, विभिन्नाभिचारिक-
कर्मानुष्ठानयोग्यानि श्मशानादीनि स्थलानि, मोहनवशीकरणाद्यनुष्ठानानि जपादीनि कर्माणि,
कुक्कुटेश्वर-मातङ्गी-उच्चिष्टचाण्डालिनी-धूमावती-ग्रहकर्णा-भद्रकाली-श्मशानकालिका - एकजटा-
महाकाली-जपदुर्गा-ज्वालासुखी-जातवेदाद्यादीनां नवदुर्गाप्रभृतिदेवानां च ध्यानपूजनादिकम्,
लवणमन्त्रः, सिद्धिमन्त्रम्, मन्त्रसंस्कारा एवमादयोऽनेके रहस्यात्मकास्तन्त्रविषया हृद्यैरनवद्यैः
पद्यैरुपवर्णिताः सन्ति ।

ज्ञानसंकलिनीतन्त्रम्

अस्मिन् तन्त्रे देवीं प्रति सृष्टेः स्वरूपम्, तस्या उदयप्रलयौ, ब्रह्मज्ञानम्, ततः सृष्ट्यादेरुपरम
हत्वादिविषयान् ब्रुवता शिवेन ओङ्कारात् सर्वविद्यामामुद्भवः वेदादिविद्यानां गणिकात्वं
तन्त्रविद्यायाः कुलवधूत्वम्, सर्वविद्या-सर्वदेवता-सर्वतीर्थानां च मानवदेह एवावस्थानम्,
इडा-पिङ्गला-सुषुम्णारूपाणां गङ्गायमुनासरस्वतीनां सङ्गमस्थानत्वेन मनुष्यदेहस्य तीर्थराजत्वम्,
खेचरी मुद्रा, शाम्भवी विद्या, अध्यात्मविद्या, पञ्च भूतानि, पञ्चविंशतिगुणाः, मानवदेहात्मनः-
पिण्डस्य ब्रह्माण्डता, सप्त घातवः आत्मान्तरात्मपरमात्मनां लक्षणानि, भनस एव बन्धमोक्ष-
मूलत्वम्, जीवस्य शिवत्वप्राप्त्युपाय एवमादयो विषया विनिरूपिताः ।

देवीकालोत्तरागमः

एष आगमः परमेश्वरेण पार्वतीं प्रति प्रकाशितः, अस्य प्रधानतया प्रतिपाद्यो विषयः
कालोत्तरः। स च—

निर्ममः कश्चोपेतः सर्वभूताभयप्रदः।

भजेत् कालोत्तरं देवि मुमुक्षुर्योगतत्परः ॥ ५ ॥

इति पद्येन मुमुक्षुजनमर्जनीयतया निर्दिष्टः। वृत्तौ चास्य तत्रभवता निरञ्जनसिद्धेन
कालोत्तरशब्दः “कालस्य चित्तचलनकालस्य, उत्तरम् उपरिभूतम्” इति व्युत्पत्त्या चेतसो नैश्चल्यै
समुद्भूतस्य निर्विकल्पकज्ञानस्य बोधकतया व्याख्यातः।

आगमेऽस्मिन् मोक्षस्य साधनं ज्ञानं निरूपयता परमेश्वरेण चेतसश्चाञ्चल्यं विषयाभि-
मुखप्रवहमानतारूपं संसारनिदानत्वेन परित्याज्यतया तस्य नैश्चल्यं विषयेभ्योऽपकृष्य ज्ञातव्ये
स्वाभिन्ने भगवति शिवे सन्निवेशनात्मक मोक्षहेतुत्वेनार्जनीयतया च—

चित्ते चलति संसारो निश्चले मोक्ष एव च।

तस्मान्चित्तं स्थिरं कुर्यात् प्रज्ञया परया बुधः ॥१०॥

× × ×

तदेव जन्मसाफल्यं पाण्डित्यमिदमेव च।

चलद्वायुसमं चित्तं निश्चलं प्रियते हि यत् ॥११॥

+ × ×

अहमेव परं ब्रह्म जगन्नाथो महेश्वरः।

इति स्यान्निश्चितो मुक्तो बद्धः स्यादन्यथा पुमान् ॥१२॥

इत्येवमादिभिः पद्यैः प्रतिपादितम्।

मोक्षसाधनस्याचारस्य वर्णनप्रसङ्गे लौकिकस्य शास्त्रान्तरीयस्य च स्नानजपपूजादेः
पितृक्रियातीर्थयात्रादेः काष्ठपाषाणपूजनप्रभृतेः क्षुद्रकर्मणः परित्याज्यत्वम्, मित्रामित्रयोर्लोभ-
काञ्चनयोः समदर्शित्वस्य, सर्वभूतेषु समत्वभावनस्य, पैशुन्यप्रभृतिदोषाणां निरसनस्य चार्जनी-
यत्वं चोपदिशता—

पञ्चभूतात्मको देहः शिवस्तत्रैव तिष्ठति।

शिवाद्यवनिपर्यन्तो लोकोऽयं शङ्करात्मकः ॥१३॥

इति पद्येन स्वदेह एव शिवसाक्षिण्यस्य चिन्तनं कृत्स्ने लोके शङ्कररूपताया दर्शनं च
मोक्षमूलतया संकेतितम्।

विषयानुक्रमणिका

आद्यं निवेदनम्
प्रास्ताविकम्
विषयानुक्रमणिका

क
छ
ट

निर्वाणतन्त्रस्य

शङ्करं प्रति जगदुत्पत्तिविषयकश्चण्डिकायाः प्रश्नः	१
शङ्करस्य प्रतिवचनम्	१
महेश्वरं प्रति ब्रह्माण्डाकारविषयकः प्रश्नस्तत्समाधानं च	२
ब्रह्मसंज्ञकस्य पुत्रस्योत्पत्तिः	२
कालिकायां ब्रह्माणं प्रति विवाहपरामर्शदानम्	२
शिवशक्त्योरष्टधा विभागकथनं ब्रह्मनिरूपणं च	३
शिवं प्रति चण्डिकायाः सृष्टिविषयकः प्रश्नः	४
शिवस्य प्रतिवचनम्	४
पुनश्चण्डिकायां जन्ममृत्युविषयके प्रश्ने शिवस्य प्रतिवचनम्	४
ब्रह्माण्डनिर्वाणादिविषयके देवीप्रश्ने शिवस्योत्तरम्	५
प्रकृतेः सर्वोत्पत्तिरिति कथनम्	६
गायत्रीमन्त्रमाहात्म्यवर्णनम्	६
सावित्रीमन्त्रस्य षडङ्गन्यासध्यानादीनां वर्णनम्	७
गायत्रीयन्त्रविधानम्	८
गायत्रीपूजनजपादिफलनिर्देशः	८
शिरःपद्मस्थितपरमात्मनः कथं नमस्कार इति प्रश्ने शिवस्योत्तरम्	१०
संन्यासि-अवबूत-ब्रह्मचारि-गृहस्थानां लक्षणानि	११
बृहद्ब्रह्माण्डसंस्थाननिर्देशः	११
शिरःपद्मोर्ध्वदेशस्थितवैकुण्ठादिलोकानां वर्णनम्	१३
मुरारेर्मुर्लीगानात्तालरागादीनामुत्पत्तिः	१५
मुरलीधरध्यानजगद्विधिनिर्देशः	१६
शिरःपद्मस्योर्ध्वदेशे दशपत्रस्य महापद्मस्य स्थितिः	१७
काल्युपासनया मुरलीधरस्य वैकुण्ठाक्षिपतित्वम्	१७
शिरःपद्मस्योर्ध्वदेशे द्वादशपत्रस्य पद्मस्य स्थितिः	१८
भुवनेष्टीविद्यामाहात्म्यप्रतिपादनम्	१८
षोडशपत्रस्य पद्मस्य स्थितिनिर्देशः	२०
पत्रद्वयात्मकस्य ज्ञानपद्मस्य विवरणम्	२१

शब्दस्य ब्रह्ममयत्वं तज्ज्ञानफलकीर्तनं च	२३
ज्ञानपद्मस्योर्ध्वदेशे सहस्रारपद्मस्थावस्थितिस्तद्विवरणं च	२४
महाकालीतः सर्वदेवानां समुत्पत्तिरिति वर्णनम्	२६
तत्त्वज्ञानविषयके षण्डिकाप्रदने शिवस्योत्तरम्	३०
मत्स्यमांसादिपञ्चतत्त्वानां माहात्म्यवर्णनम्	३१
तत्त्वसेवया परमात्मलभ्यो दिव्यवीर्यभावप्राप्तिश्च	३१
श्रीचक्रपूजामाहात्म्यम्	३२
कौलिकलक्षणम्	३४
वैष्णवानां पञ्चतत्त्वानि तेषां लक्षणानि च	३४
दशाक्षरमन्त्रमाहात्म्यप्रतिपादनम्	३६
दण्डधारणमाहात्म्यनिर्देशः	३८
महासंस्कारविधिः	४२
अवधूतस्य वीरभावसाम्यत्वं तस्य मुण्डननिषेधश्च	४४
संन्यासिनः पञ्चतत्त्वसेवनविधिः	४५
गृहस्थस्य ब्रह्मचारित्वोपदेशस्तन्माहात्म्यं च	४७
गृहस्थधर्मप्रशंसा	४७
सम्भुताथार्चनविधिर्मन्त्रोद्धारः पाथिवपूजनं च	४८
अष्टमूर्तिपूजनम्	५०
शिवपूजनानन्तरं शक्तिपूजाया आवश्यकत्वम्	५१
शिवं पूजयित्वाऽन्यदेवार्चनस्य कोटिगुणितफलकथनम्	५२

— ० —

तोडलतन्त्रस्य

महाविद्यासु शिवेन सह पृथक् पृथक् शिवविद्ययोः प्रतिष्ठापनम्	५३
काली शववाहना	५५
शक्तिहीनः सदाशिवः शवः	५५
ब्रह्माण्डवर्तिनां तीर्थानां कलेवरे स्थितिनिरूपणम्	५६
शरीरे स्थितानां नाडीनां निर्देशः	५७
कुण्डलिनीचालनम्	५७
वर्णमालाचिन्तनम्	५७
योनिमुद्रासनविवरणं तत्फलं च	५८
बद्धयोनिमहामुद्राविवरणम्	५९
कालिकाविद्योद्धारः	६०
तारामन्त्रोद्धारः	६०

उग्रतारा-एकजटा-महानीलसरस्वत्यादिमन्त्रोद्धारः	६१
कर्णलकायोस्तारायाश्चाराधनविधिः	६१
ताराया आराधनविधिः	६३
शम्भुनायार्चनविधिः	७०
अष्टभूतिपूजनविधिः	७३
शिवपूजनानन्तरं शक्तिपूजाया आवश्यकत्वम्	७४
शिवं पूजयित्वाऽन्यदेवार्चनस्य कोटिगुणितफलकथनम्	७४
महाकालिकामन्त्रवासनामाहात्म्यनिरूपणम्	७५
महाविद्यापुरश्चरणम्	७७
तारिणीमन्त्रवासनामाहात्म्यप्रतिपादनम्	७७
एकाक्षर्यादिविद्यास्वरूपोद्धारः	७९
सप्तद्वीपसमुद्रादीनामाधारविषयकः प्रश्नस्तत्समाधानं च	८१
ब्रह्माण्डमानादिविषयकः प्रश्नस्तदुत्तरं च	८१
पृथिवीमानादिविषयकः प्रश्नस्तदुत्तरं च	८३
कामरूपादिमहापीठस्थितिविषयकः प्रश्नस्तत्समाधानं च	८४
सार्धत्रिकोटिनाडीनामालयं कलेवरमिति प्रतिपादनम्	८५
योगपक्षस्य माहात्म्यम्	८५
बिन्दोर्योगपक्षस्य च प्रमाणप्रतिपादनम्	८६
कुण्डली लिङ्गच्छिद्रं समाकुप्य संस्थिता	८७
विन्दुशक्तिनियोजनपूर्वकं लिङ्गपूजाविधानम्	८७
नवार्णवासनानिरूपणम्	८७
कालिकायास्तारायास्त्रिपुराया ओषधारेण दीर्घायुषो लाभः	८८
कुण्डलिनी कर्षं मालारूपेत्यस्य निरूपणम्	८९
मूलाधारादिषु जपेन फलवैशिष्ट्यप्रतिपादनम्	९०
बाह्यमालाया अन्तर्मालायाश्च प्रतिपादनम्	९१
भूतकात्यायनीमन्त्रोद्धारो ध्यानादिकं च	९१
काकीचक्रमहामुद्रादिप्रतिपादनम्	९२
देवीदशावतारनिरूपणम्	९३

—०—

कामधेनुतन्त्रस्य

भगवत्स्थाः पार्वत्या वर्णज्ञानमन्त्रतत्त्वविषयकः प्रश्नः शङ्करकृतं समाधानं च	९५
मातृहामाहात्म्यवर्णनमकारस्य त्रिशक्तिविन्दुमयत्वादिप्रकृतिकत्वं च	९६

आकाराद्येकारान्तवर्णानां विविधदेवतामयत्वादिवर्णनम्	९६
ऐकारादिककारान्तानां वर्णानां स्वरूपदेवतादिनिरूपणम्	९९
ककारादिषान्तानां वर्णानां स्वरूपदेवतातत्त्वादिवर्णनम्	१०२
तकारादियान्तवर्णानां स्वरूपदेवताकारपुरुषार्थप्रदत्वादिकथनम्	१०५
रकारादिषान्तानामष्टवर्णानां स्वरूपदेवताकारतत्त्वादिवर्णनम्	१०७
मन्त्रध्यानविधिनिरूपणम्	११०
मन्त्रचैतन्यप्रतिपादनम्	१११
वर्णाष्टकमाहात्म्यवर्णनम्	११२
प्राणतत्त्वप्रतिपादनम्	११२
सर्ववेदविद्यानां ब्रह्माण्डादीनां च जनन्या मातृकाया माहात्म्यवर्णनम्	११३
मातृकावर्णानां पराकुण्डलिनीरूपत्वं तज्जातुरेव शिवपुरुषोत्तमादिरूपत्वं सद्गुरुत्वं च	११५
इडादिनाडीचतुष्टयेषु प्राणायामादिविधिना मन्त्रचैतन्याविर्भावः	११७
अकारादिवर्णानां ललाटादिरूपेण वर्णनम्	११८
अकारादिषान्तानां पञ्चविंशतिवर्णानां पञ्चविंशतितत्त्वरूपत्वम्	११८
मातृकानामानि, मातृकाया युवतीरूपत्वं च	१२०
वर्णानां तेजःपुञ्जरूपत्वप्रतिपादनम्	१२२
मन्त्राणां दशधा बीजसाधनम्	१२३
ध्यानतत्त्वाष्टतत्त्वानाराधने क्रियान्तराणां निष्फलत्वप्रतिपादनम्	१२५
वर्णद्वययोगस्य प्रफुल्लत्वम्	१२६
सुषुम्णामध्यवर्तिनां वर्णानां ज्ञानं विना योगादिमार्गेषु प्रवेशाभावः	१२७
वर्णध्यानवर्णतत्त्वज्ञानरहितस्याशुभफलविवरणम्	१२७
त्रिपुरसुन्दरीध्येयस्वरूपनिरूपणम्	१२८
बीजध्यानमाहात्म्यम्	१२९
मन्त्रबीजजपध्यानादिप्रकारः	१३०
मन्त्राणां त्रितत्त्वादिसंक्षेपप्रतिपादनम्	१३२
गायत्रीमन्त्रान्तर्गतवकारादितत्त्वनिरूपणम्	१३४
वर्णदीपनीनिरूपणम्	१३५
रहस्यविधिप्रतिपादनं तिलकधारणविधिश्च	१३७
हस्तस्ववर्णनं तत्परिज्ञानमहिमा च	१३८
त्रिविधध्याननिरूपणम्	१३९
शूद्रस्यानधिकारित्वादिवर्णनम्	१३९
स्वधर्मनिरतशूद्रप्रशंसा	१४०
पञ्चाशद्वर्णसंकेतविज्ञानेन रावणावेश्मैत्र्येय्याधिपतित्वादिकथनम्	१४१
पञ्चाशद्वर्णसंकेतविज्ञानविहीनस्य साधकस्य रौरवादिव्याप्तिः	१४१

त्रिष्णुमन्त्रेषु विशेषविधिः	१४१
मातृकाभाहात्म्यवर्णनम्	१४१
भावस्य प्राधान्यं दिव्यभावादिपरिगणनं च	१४४
ककारध्यानेन सर्वसिद्धिः	१४४
प्रफुल्लादिध्यानप्रतिपादनम्	१४५
वर्णमोहननिरूपणम्	१४७
नवतत्त्वविद्याया महत्त्वस्थापनम्	१४८
प्रत्यक्षरानुलोमविलोमध्यानेन सर्वसिद्धीश्वरत्वम्	१४९
मन्त्राणां निद्राभङ्गकरणविधिः	१४९
कामिनीध्यानमाहात्म्यम्	१५०
निद्राभङ्गे दक्षिणवामवायुफलप्रतिपादनम्	१५१
अष्टाक्षरी महाविद्या शीपनी मोक्षरूपिणी च	१५२
शूद्रलिखितपटलजपनिषेधः	१५२
कामधेनुमन्त्रमाहात्म्यम्	१५३
मन्त्रसमर्पणतत्त्वप्रतिपादनम्	१५३
मन्त्रवर्णस्य कामिनीजगद्गह्वरे दशधा जपविधानम्	१५४
मन्त्रसमर्पणप्रसङ्गेन जीवतत्त्वजपतत्त्वादिनिरूपणम्	१५५
चन्द्रसूर्योपरागे कामिनीजपस्य शीघ्रफलप्रदत्वम्	१५६
चन्द्रसूर्योपरागदर्शनस्मादवश्यविधेयत्वम्	१५६
चन्द्रसूर्योपरागादिषु आचण्डालप्रभृतयो द्विजतुल्याः भवन्ति	१५६
चन्द्रसूर्यग्रहणसमये स्नानजपदानादिविधानम्	१५७
मातृकाध्यानप्रकारः	१५८
पञ्चयोगसाधनेन कायिकवाचिकमानसपापानां नाशः	१५९
गङ्गादर्शनमाहात्म्यम्	१५९
मालारहस्यप्रतिपादनम्	१५९
जीवमन्त्रध्यानादिप्रतिपादनम्	१६०

फेत्कारिणीतन्त्रस्य

उष्मत्तमेरवादितश्चदशानान्तरं फेत्कारिणीतन्त्रविरचनम्	१६१
पञ्चाशद्वर्णरूपमातृकाभ्यः शिवशक्तियोगतः केशवादिमूर्तीनामुत्पत्तिकथनम्	१६१
श्रीकण्ठादिरुद्रमूर्तीनामुत्पत्तिविवरणम्	१६१
दशशक्तीनां निरूपणम्	१६४

पुंस्त्रीनपुंसकभेदेन त्रिविधा मनवः	१६५
मन्त्रविद्याविभागेन द्विविधा मनवः	१६५
मन्त्राणां मारणादिकर्मसूत्रयोगमुपवर्ण्य हंसारूपमन्त्रस्य वैशिष्ट्यवर्णनम्	१६५
बीजकोशनिरूपणम्	१६५
शास्तिकादिषु कर्मसु चतुरस्रादिकुण्डविधानम्	१६७
स्रुक्स्रुवनिर्माणविधिवर्णनम्	१६७
स्रुक्स्रुवोपयोगीनि दारुणि	१६८
स्नान-सूर्यार्घ्य-द्वारपूजादिविधानम्	१६८
वासनविधानम्	१६९
प्राणायामत्रयनिरूपणम्	१६९
मात्रालक्षणम्	१६९
शोपणाप्यायनादिविधिना आत्मनो देवतात्वसंपादनम्	१७०
त्रिविधन्यासनिरूपणम्	१७०
षड्विधो न्यासक्रमः	१७१
शैवशाक्तवैष्णवानां न्यासभेदाः	१७१
हृदयादिन्यासेऽङ्गुल्यादिसंयोजनविधानम्	१७१
मानसध्याननिरूपणम्	१७२
बाह्यपूजायां स्नानशुद्धि-द्रव्यशुद्धि-पात्रशुद्धिकथनम्	१७२
पीठपूजाविधानम्	१७२
अष्टादशोपचारकथनम्	१७२
नित्ययामनिरूपणम्	१७२
पीठपूजनस्योत्तममध्यमकनिष्ठत्वं निरूप्य शाक्तादिक्रमे गन्धवैविध्यनिरूपणम्	१७३
गन्धस्य वैष्णवान्यष्टावङ्गानि	१७३
षोडशोपचारपञ्चोपचारनिरूपणम्	१७४
त्रिविधा सपर्या	१७४
विसर्जनान्नसपर्याप्रतिपादनमनु पुरश्चरणविधानम्	१७५
जपहोमादिविधानम्	१७६
पौष्टिकादिकर्मारम्भे तिथिवारादिनिर्देशः	१७७
मन्त्राणां कर्तरी-सूची-प्रभृतयो भेदाः	१७९
सहस्राक्षरमन्त्रादेः प्रयोगविधिः	१८०
मन्त्राणां पल्लवाद्यो भेदाः	१८०
मन्त्रेषु स्वाहादिषडङ्गयोजनफलम्	१८१
मन्त्राणां भेदोपभेदाः	१८२
विविधा धारणाः	१८२

षट्कर्मदेवताः	१८४
षट्कर्मयोग्यान्यासनानि मुद्राश्च	१८४
षट्कर्मसाधनानि नानाविधानि द्रव्याणि	१८५
पूजा-ध्यान-जप-होमाख्यकर्मचतुष्टयस्य प्रत्यहं विधेयत्वं ग्यासक्रमश्च	१९०
कुक्कुटमन्त्रविधानं षट्कर्मादिषु तस्य विनियोगविधिश्च	१९२
कुक्कुटमन्त्रस्य पुत्तलीविधानादिषु विनियोगः कुक्कुटमन्त्रीद्वारस्यान्यः प्रकारश्च	२०२
उच्छिष्टचाण्डालिनीविधानपुरस्सरं तस्य षट्कर्मादिषु विनियोगः	२०६
धूमावतीमन्त्रप्रयोगविवरणम्	२१२
गृध्रकर्णामनुविधानम्	२१७
भद्रकालीमनुविधानम्	२२०
दक्षिणकालिकामनुविधानम्	२२१
महाचीनक्रमतारायाः साधनविधानम्	२३१
एकजटामन्त्रविधानम्	२३८
गीतमादिभिरुक्तस्य रक्षामन्त्रस्य स्वरूपम्	२३९
पूजाविधानम्	२४०
एकजटामन्त्रविधिः	२४१
महाकालीमहामनुविधानम्	२४२
परिमलात्मकमन्त्रविधानम्	२४३
जयदुर्गानवदुर्गामनुविधानम्	२५१
आग्नेयमन्त्रन्यासस्वरूपफलादिनिरूपणम्	२५४
जातवेदाद्या अष्टौ दुर्गाः	२७०
दिनास्त्र-कृत्यास्त्रयोर्वर्णनम्	२७०
लवणमन्त्रस्वरूपम्	२७९
बह्निध्यानम्	२७६
दुर्गामद्रकाल्योर्ध्वानम्	२८०
लवणप्रयोगविवरणम्	२८२
चिटिमन्त्रस्वरूपं पुत्तलीप्रयोगवर्णनं च	२८२
भारणप्रयोगः	२८३
मन्त्राणां लेखनद्रव्याणि	२८९
धूमावतीसिद्धमन्त्रस्वरूपम्	२९०
भूतलिपिप्राणप्रतिष्ठोपदेशकथनम्	२९४
मन्त्राणां दशसंस्कारवर्णनम्	२९५
होमद्रव्याणां प्रमाणम्	२९६
कूर्मचक्रवर्णनम्	२९९

कोधमन्त्रस्य जपविधिः
चेटिकासाधनविधिवर्णनम्

३००
३०४

ज्ञानसंकलिनीतन्त्रस्य

कुतः सृष्टेरुत्पत्तिरित्यादिको देव्या महेश्वरं प्रति प्रश्नः
महेश्वरप्रतिवचनम्—अव्यक्तादुत्पत्त्यादय इति
ॐकाराद् मन्त्र-मूला-तपोध्यानादीनां चतुर्दशविधानां चोत्पत्तिः
शाम्भवविद्यामाहात्म्यवर्णनम्
लेचरीमुद्रा-शाम्भवीविद्ययोः स्वरूपवर्णनम्
दर्शनानां त्रिदण्डशाक्तबौद्धचार्वाकादयो भेदाः
पिण्डब्रह्माण्डलक्षणम्
पञ्चभूतानां पञ्चविंशतिगुणाः
आविर्भावतिरोभावप्रकाशनम्
परमतत्त्वस्य निरूपणम्
सप्तधातूनां विवरणम्
आत्म-अन्तरात्म-परमात्मनां भेदवर्णनम्
गर्भपिण्डस्योत्पत्तिनिरूपणम्
वायुत्पत्तिविवेचनम्
सूर्यशशिवायुमनसां स्थाननिर्देशः
शक्तिशिवकालादीनां स्थाननिर्देशो जरायाश्चोत्पत्तिः
जीवस्य विविधकार्यनिर्देशः
मनसः कार्यनिर्देशः
जीवस्य बन्धमोक्षयोर्विचारो ब्रह्मज्ञानप्राप्त्यर्थं विविधकर्मणां निर्देशश्च
मनसो विलयनपूर्वकं ब्रह्मज्ञानकथनम्
योगसमाध्योर्निर्देशः
शिवशक्त्योर्भित्तवसतिनिर्देशः
शक्तित्रयस्य छरीरे स्थानम्
चक्रभेदनिरूपणम्
ब्रह्मलोकपातालयोः स्थाननिर्देशः
दशवायूनां तेषां द्वाराणां च व्याख्यानम्
नाडीभेदप्रतिपादनम्

३०७
३०७
३०७
३०७
३०८
३०८
३०८
३०९
३०९
३१०
३१०
३१०
३१०
३११
३११
३११
३११
३१२
३१३
३१३
३१३
३१३
३१४
३१४

त्रयाणां देवानां भावगुणकथनम्	३१४
अहंभावस्वरूपस्य ब्रह्मणः कार्यस्वभाववर्णनम्	३१४
वेक्सन्ध्यातपोध्यानहोमादिस्वरूपवर्णनम्	३१५
अश्वमेधवाजपेयादिभ्यो ब्रह्मज्ञानस्य श्रेष्ठतानिर्देशः	३१६
गुरोः शिष्याय ब्रह्मज्ञानोपदेशयोग्यता	३१६
ॐकारस्य अकारोकारमकारक्रमेण प्रकृतिनिर्देशः	३१६
ॐकारस्य अकाराक्षराणां चतुर्वेदादिमयत्वम्	३१७
ॐकारेण सृष्टुं स्वर्लोकानां निर्देशः	३१७
परमार्थस्य स्थूलसूक्ष्मयोश्च निरूपणम्	३१७

—o—

देवीकालोत्तरागमस्य

ज्ञानाचारस्वरूपमहत्त्ववर्णनम्	३१८
ज्ञानाचारयोग्याधिकारिलक्षणनिरूपणम्	३१९
ज्ञानाचारावाप्तिफलप्रतिपादनम्	३१९
चलद्वायुधारणमहत्त्वनिरूपणम्	३२०
चित्तस्थैर्य एव मोक्ष इति कथनम्	३२१
चैतन्यात्मकशक्तिध्यानम्	३२१
तस्य निष्कलत्वं प्रतिपाद्य मुक्तिबीजस्वप्रतिपादनम्	३२२
चक्रादिध्यानमन्त्रजपपूजनमस्कारादिनिषेधः	३२३
बहिराहितचित्तस्य बन्धनहेतूनामुत्पत्तिः	३२४
निरालोकनिरालम्बस्वरूपनिरूपणम्	३२४
महाशून्यभावनाकथनम्	३२५
ज्ञानोत्पत्तिनिमित्तं निरालम्बयोगावलम्बनम्	३२६
चैतन्यस्य सर्वतोमुखत्वम्	३२७
मनसश्चैतन्ये विलयनम्	३२८
चित्तो जाग्रदाद्यवस्थाविलक्षणत्वम्	३२८
चित्तस्य स्मरणादिना प्रबोधः	३२८
सालम्बनं चित्तं निरालम्बं कृत्वा निश्चलं तं न चालयेत्	३३०
एतदेव मुक्तिलक्षणमिति प्रतिपादनम्	३३१
परशून्यध्यायिनः संसारबन्धनं निकृत्य जीवन्मुक्ता भवन्ति	३३२
चित्तः स्वरूपनिरूपणम्	३३४
स्वभावभावनोपदेशः	३३४

अहंस्वरूपनिरूपणम्	३३५
ईश्वरस्वरूपकथनम्	३३६
ब्रह्ममयावस्थास्वरूपम्	३३६
ईश्वरस्य निष्प्रपञ्चस्वरूपवर्णनम्	३३८
ज्ञानोपसंहारपुरस्सरमाच। रोपदेशारम्भः	३३९
स्नानादिकमष्टिकार्यादिकं च परित्यजेत्	३३९
कुलधर्मादीनामपि परित्यागविधानम्	३४०
कृमिकीटादीनां पीडनहिंसननिषेधः	३४१
मारणोच्चाटनादिकर्म न कुर्यात्	३४१
सर्वेषु वस्तुषु सर्वास्ववस्थासु समबुद्धिः कर्तव्या	३४२
जीवन्मुक्तस्वरूपनिरूपणम्	३४२
शिवाद्यवनिपर्यन्तस्य सर्वस्य शङ्करात्मकता	३४४
ईदृशं ज्ञानिनं यः पूजयति तस्य फलम्	३४४

श्लोकार्थानुक्रमणी

निर्वाणतन्त्रस्य	३४७
तोडलतन्त्रस्य	३६३
कामधेनुतन्त्रस्य	३७५
फेत्कारिणीतन्त्रस्य	३९५
ज्ञानसंकलिनीतन्त्रस्य	४३८
देवीकालोत्तरागमस्य	४४१